

DEMÉNY PÉTER

IGAZSÁGOK KÖNYVE

Károlyi Csaba: *Egy teljes év. Beszélgetések Nadas Péterrel*

■ „Mert valaki megrendezte, ebben teljesen biztos vagyok, nem ő, és nem én, de valaki, vagy legalábbis megrendező-dött, mint minden véletlenszerű találkozás, melyre tudatosan, szánt szándékkal senki nem törekszik, s melyben később, visszatekintve reá, mégis a sorsunk látszik megnyilvánítani önmagát; az első pillantásra minden hétköznapi, esetleges, zavarosan jelentéktelen, töredékek, villanások, melyeknek nem kell túlzott jelentőséget tulajdonítanunk, és nem is méltatjuk különösebb figyelemre őket, hiszen ami ilyenkor az eseményeknek e kusza halmazából a legteljesebb véletlenként kilátszik, úgymond jelként, figyelmeztetésként kilóg, az nem más, mint egy másik, nem hozzánk tartozó történet részlete.”

Ez a mondat csupán egyetlen példa az *Emlékiratok könyvéből*, a huszadik század és minden idők egyik legnagyobb magyar regényéből. Azért idézem, mert emiatt a kimunkáltság, ritmusérzék és világosság miatt szerettem bele harminc éve, és ezért olvasom újra időről időre. Meg azért is, mert jól mutatja, mennyire igaz egy mondat, ha hozzászámítjuk, hogy az elbeszélő mondja, akinek a nevét soha nem tudjuk meg, de az biztos, hogy *nem* az író. Ettől a távolítástól, ettől az ironiától minden apodiktikus igazság eleve árnyalódik, és senki nem fogja Nadas szeméretet, hogy ugyan miket gondol.

Amikor azonban az ember sok Nádast olvas – és én a kilencvenes évek óta folyamatosan olvasom –, akkor rájön, hogy bizony elég sok állítást kelle-

ne úgy olvasnia, mint az író személyes megnyilatkozását, és ez nem tenne jót a műveknek.

Egyáltalán, az esszék stílusa gyakran, az interjúké mindig olyan, mintha egyetlen igazság lenne. Az esszék azért ússzák meg az alámerülést, mert Nadas rendkívüli érzékenysége, a láttatás csak rá jellemző módja személyessé, bensőségesé, elfogadhatóvá tesz sok mindent. Az interjúk „kinyilatkoztatási foka” azonban nagyon magas, és ez a hangnem meglehetősen zavaró.

Most az *Egy teljes év. Beszélgetések Nadas Péterrel* című kötet van az asztalomon, Károlyi Csaba heroikus munkája. Négyszázhatvankét oldalnyi szöveg, kérdések és válaszok. Minden Násdról és minden Nádastól, mondhatnánk némi túlzással. Holott valóban sok minden, Mészöly, Balassa, Esterházy, a kert, Magda, a főzés, az időjárás, Kisoroszi és Gombosszeg, szóval mély merítés tényleg.

Szeretném, ha minél tárgyilagosabban fogalmaznék, de az *Emlékiratok könyvét* sem tárgyilagosan szerettem meg. Ez a könyv engem összezavart. Igazán nem eltökélt bíráltni vágyással fogtam hozzá, sőt a leghevesebb érdeklődéssel. De ahogy haladtam benne, úgy lett a szájam íze egyre keserűbb.

Itt van például ez a részlet Mészöly erotikájáról: „Vajon Miklós erotikus ábrázolásai elégségesek-e. Nem tartottam elégségesnek. Hogy valaki egy női köldöke vizet hord egy gyűszűvel, ez nagyon szép tőle, ha megvan neki a köldök környezete a papíron, ha tudjuk, mi van

a női köldök felett, a köldök alatt, ha tudjuk, ki az a bizonyos nő. Ha van szövegkörnyezete a köldökének, akkor erotikus lehet a köldöke, és értelmes a víz-hordás.” (14.) Ez azért rettentően kategorikus. Én Mészölyt a legerotikusabb írók között tartom számon, éppen a kihagyások miatt, akár *Az atléta haláláról* beszélünk, akár a *Merre a csillag jár*ról. Ez persze az én véleményem – de Nádasnak nem véleménye van, hanem receptje. És mennyire pikírt megjegyzés ez a „nagyon szép tőle”!

Vagy olvassuk el ezt a Kertész-jellemzést: „Olyan látszat keletkezett (azoktól a szövegektől, amelyeket róla írt – D. P.), mintha barátság lenne közöttünk, s én kétségtelenül több mint előzékeny voltam vele. Mélyen respektáltam őt, de enyhén szólva konfliktuózus volt a kapcsolatunk. Számomra volt a terep göröngyös. Neki valószínűleg nem. Talán észre sem vette. Nem nagyon fárasztotta magát kortársai olvasásával, személyemmel sem zavartam be, másrészt mély érdeklődés sem élt benne embertársai iránt. Megvetés, olykor gyűlölet annál vastagabban.” (37.) Isten tudja, nem hiszem, hogy nagy író lehetne anélkül, hogy érdeklődne mások iránt, bár az, elismerem, különbség, milyen formában jelenik ez meg szociálisan. De aki ilyen tárgyilagossá tud lenni, s aki mindig magáról beszél szépen („én kétségtelenül több mint előzékeny voltam vele”), az vajon tud-e szeretni? Én erősen kétkeltem.

Aztán itt az Esterházy-mozai: iszonyúnak érzem. „Visszatekintve hogyan látod ma az Esterházy-nekrológod fogadtatását? // Bizony egy szörnyeteg vagyok. De valamennyien meghalunk, ehhez az élőknek hozzá kell edződnünk. Tanúsíthatom, hogy a halál pillanatában azonnal megszokja az ember, még örül is neki. Más kérdés, hogy a zsidó és a keresztény tradíció nagy mumust csinál a halálból, ijesztget vele. Ami vallástörténeti specialitás, de nincs mindenütt így. A hasnyálmirigyrák nem büntetés, hanem betegség.” (41.) Nagyon igaz – de mi a barátság? Vagy olyan nincsen, nem kötelez sem-

mire? Miért kell folyton ilyen görcsösen távolságtartónak lenni?

Újraolvastam a nekrológót (*Emléklapok két elbeszélő életéből*, Élet és Irodalom, 2016. július 22.), és nem értem, miért érzelmesebb, ha az ember a szeretetéről beszél, mint ha arról, hogy ő mindig kirekesztett volt és polgár, míg a másik mindig körülrajongott és arisztokrata. Vagy miért őszintébb.

„Az én feladatomban abban állt, hogy olvassam el Balassa munkáját, szóljak, ha találom benne tárgyi tévedést. Erre kért. Elmondtam, hogy milyen tárgyi tévedéseket találtam, de ezenkívül tényleg semmit. Ami számára nem volt követhető, nem érte fel ésszel. Ordítva követelte, hogy mondjam el a véleményem.” (45.) Hát én sem biztos, hogy felélném ésszel, főleg, ha barátok voltak – igaz, a kettőjük viszonyát Nádas szerint Balassa nevezte barátságnak. De miért kell ilyen távolságtartónak lenni, ilyen kispolgárian szabálykövetőnek? Mi ez a félelem, amely sarkosan nem akar szólni a szeretetről?

Aztán az olyan finom különbségteleteket sem értem, hogy ti. „Már Shakespeare *Romeo és Júliája* sem szerelmi dráma, hanem szociális dráma.” (189.) De hát hol az áldásban van szerelem társadalom nélkül, a holdon? Az *Anna Karenina* sem szerelmi regény. „Nem érem fel ésszel.”

És az a sok „nagyon sajnálom”, megint olyan hangsúllyal, mintha azt mondaná, „nálam az igazság”, és szétárná a karját. Elhiszem, hogy sokat gondolkodott mindazon, amit mond, mindenben, azt is, hiszen látszik, hogy rendszerező és szivacsagya van, mindent megjegyez, és a dolgok közötti összefüggéseket is, de akár Nemes Nagyról van szó, akár Thomas Mannról, akár Tolsztojról, akár Kantról, mindig ez a „nagyon sajnálom”. Jobban örülnék, ha a gondolkodása nem jutna végleges és gögös nyugvópontokra.

Tizenkét beszélgetés, meg egy kitérő. Az embert valósággal elborítja a rengeteg kinyilatkoztatás, az ülep izomkötegeiről ugyanaz a szigorú, pontos, humoratlan és távolságtartó hang beszél,

mint bármiről és bárkiről. Nem akarok az érzelmeimről pöntyörögni, mint akik Nádasról azt várták, esetleg emlékezzen meg szeretettel valakiről, akit szeretett, de időnként valósággal fájt.

Úgy látom, az a részletezés, amelynek Radnóti Sándor az *Emlékiratok* könyvének hatalmas terjedelmét tulajdonítja (*Erotikus kísérletek*. Holmi, 1996/9), önmagába zárult, s a stílus, amit Nádas imitált, fokozatosan a sajátjává vált. A láttatás élessége megma-

radt, de a magabiztosság sokat elvesz belőle, s a látszat, hogy ha részletezünk, akkor bizonyára (biztos!) igazunk van, hiszen mindent szemügyre vettünk, egyre kevésbé produktív, irodalmilag és emberileg egyaránt. „Nagyon sajnálom”, elsősorban Károlyi Csaba, másodsorban egy fiatalember miatt, aki most éppen olyan élvezettel olvasta újra az *Emlékiratok* könyvét, mint egykor, de távolítási gyakorlatokat végzett közben.

FORRÁSKIADVÁNY AZ 1848–49-ES „TÖRVÉNYESÍTETT” FORRADALOMRÓL ÉS SZABADSÁGHARCRA

Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc.
Szerkesztette Hermann Róbert

■ A Nemzet és Emlékezet sorozatban az Osiris Kiadó (Budapest) 2022-ben közzétette Hermann Róbert forráskiadványát az 1848–1849-es forradalomról és szabadságharcról. Bár erről a nagy kérdéssről már számos forráskötet jelent meg, ennyire széleskörűen gyűjtött kiadványt eddig még senki nem állított össze, mint a kötet szerkesztője, aki a forradalom és szabadságharc történetének egyik legkitűnőbb kutatója és ismerője. A bevezető indoklásában ez áll: „a kötet nagyszabású kísérlet arra, hogy bemutassa a magyar 1848–1849 történetének legfontosabb eseményeit és törekvéseit; felvillantsa az elmúlt közel 175 év ezzel kapcsolatos politikai, közéleti, publicisztikai, történeti és irodalmi értelmezéseit”. A szerkesztő arra is törekedett, hogy „minden igazán fontosnak tekinthető irat” benne legyen a kötetben.

A kötet szerkezete érdekes, jól felépített; több fejezetre tagolódik. A Források sorozatban (a 23-tól a 360-ig tartó oldalakat foglalja el) első az alapok, má-

sodik az előzmények, harmadik a törvényesített forradalom, amelynek része a Batthyány-kormány időszaka, aztán az önvédelmi háború következik, majd a függetlenségi háború és a megtorlás. Egy új nagy fejezetet jelent a politikai, társadalmi és szépirodalmi emlékezet, ebben külön egység az 1849–1918 közötti anyag, aztán az 1919–1944, az 1945–1990 közötti, végül az 1990-től napjainkig tartó szakasz. Jutott hely a hadtörténeti résznek, a nemzetiségi kérdésnek és a diplomácia történetnek is.

A források közt kiemelt jelentőségű: a függetlenségi harc sorsát később eldöntő berlini szerződés (1833. október 18.), amelyben Ausztria, Poroszország és Oroszország „megfontolván a veszedelemeket, melyek Európának a közokiratokból és szerződésekből, különösen az 1815-ösökből megállapított rendjét folytonosan fenyegetik, egy akarattal elhatározták, hogy a politikájuk változatlan alapját alkotó rendszert megerősítik, és bensőleg meg lévén győződve arról, hogy a kormányok kölcsönös tá-